

*Глушан Каріна Сергіївна, здобувачка ступеня вищої освіти бакалавра навчально-наукового інституту права та психології НАВС
Науковий керівник: Резнік Ю.С., старша викладачка кафедри кримінального права та кримінології навчально-наукового інституту права та психології НАВС, кандидатка юридичних наук*

ВІДМІННІСТЬ МІЖ ДОМАШНІМ НАСИЛЬСТВОМ, ГЕНДЕРНИМ НАСИЛЬСТВОМ І ЗВИЧАЙНИМИ ЗЛОЧИНАМИ ПРОТИ ОСОБИ

Проблематика насильства різних типів – домашнього, гендерно зумовленого та загальнокримінального – є однією з найбільш соціально небезпечних і правово значущих у сучасному суспільстві. Зростання кількості випадків домашнього та гендерного насильства, а також ускладнення механізмів їх виявлення та доказування зумовлюють потребу у чіткому науковому розмежуванні цих понять. В умовах оновлення українського законодавства, євроінтеграційних процесів та впровадження міжнародних стандартів захисту прав людини визначення специфічних рис різних форм насильства має ключове значення для формування ефективної системи кримінально-правової протидії, соціальної профілактики та комплексної підтримки постраждалих.

Домашнє насильство є складним соціально-психологічним і кримінально-правовим явищем, яке відрізняється системністю, регулярністю та здійснюється переважно у межах сім'ї або побутового середовища. Воно може проявлятися у різних формах: фізичній агресії, психологічному тиску, економічній експлуатації або сексуальному насильстві [2, с. 80-86].

Наукові дослідження підкреслюють, що ключовою характеристикою домашнього насильства є тривалість та повторюваність дій, які створюють постійний стан загрози, страху і залежності у жертви. При цьому відносини між кривдником і жертвою формують особливий психологічний контекст, що посилює ефект травми і обмежує можливості самостійного захисту [1, с. 461-464].

Гендерне насильство, у свою чергу, є специфічним видом насильства, який ґрунтується на нерівності статей та соціальних стереотипах, пов'язаних із ролями чоловіків і жінок у суспільстві. Воно може проявлятися як у домашньому середовищі, так і у публічній сфері, включаючи робочі місця, навчальні заклади та соціальні спільноти. Основна наукова відмінність гендерного насильства полягає у мотивації кривдника, яка спрямована на підтримання влади і контролю над особою через її стать або гендерну роль. Гендерне насильство часто супроводжується системними формами дискримінації, соціальною толерантністю до агресивної поведінки та недостатньою правовою підтримкою потерпілих, що ускладнює його виявлення, документування та протидію [2, с. 80-86].

Звичайні злочини проти особи, такі як умисне спричинення тілесних ушкоджень, пограбування, напад або інші кримінальні дії, зазвичай мають ситуативний характер. Вони не пов'язані з тривалими міжособистісними

відносинами і не передбачають психологічного контролю над жертвою протягом тривалого часу [1, с. 461-464]. Мотивація таких злочинів часто визначається матеріальними, емоційними або ситуативними чинниками, а наслідки, хоч і можуть бути серйозними, не формують системного страху або залежності у потерпілого. Наукові дослідження показують, що саме відсутність постійного психологічного тиску та відносин залежності відрізняє звичайні злочини від домашнього та гендерного насильства.

У наукових працях Аніщука В. аналізується проблема притягнення осіб до кримінальної відповідальності за домашнє насильство. Автор досліджує правові механізми, що передбачені чинним законодавством України, зокрема оцінює ефективність існуючих норм, судової практики та проблеми доказування фактів насильства у сімейному середовищі. Особлива увага приділяється аналізу прогалин у законодавчій базі та пропозиціям щодо вдосконалення кримінальної відповідальності [1, с. 461-464].

Костіна Т. та Булах І. у своїй роботі вивчають різні форми гендерно зумовленого насильства, зокрема домашнє, сексуальне та психологічне. Автори систематизують класифікацію видів насильства за ознакою гендеру, визначають психологічні та соціальні наслідки для жертв, а також розглядають механізми профілактики і психологічної підтримки постраждалих [2, с. 80-86].

Кісілюк Е. та Смаглюк О. зосередили увагу на кримінально-правовому аспекті гендерно зумовленого насильства в Україні. У своїй статті вони аналізують нормативно-правові акти, що регулюють відповідальність за такі правопорушення, порівнюють їх із міжнародними стандартами та висвітлюють проблеми правозастосування, особливо у сфері доказування гендерних мотивів насильства [3, с. 96-104].

Політова А. розглядає специфіку гендерно зумовленого насильства в умовах збройного конфлікту. У роботі досліджується кримінально-правовий аспект, зокрема питання притягнення до відповідальності осіб, які вчиняють насильницькі дії на ґрунті гендерної дискримінації під час військових дій, а також аналізуються міжнародно-правові стандарти щодо захисту прав жертв [4, с. 162-167]. Садонцева Л. присвятила своє дослідження аналізу змін законодавства щодо кримінальної відповідальності за домашнє насильство. Авторка детально описує розвиток правових норм, оцінює їх ефективність у практичному застосуванні та порівнює їх із міжнародними практиками, визначаючи перспективи вдосконалення національного законодавства [5, с. 149-153].

Таким чином, аналіз наукових джерел дозволяє виділити кілька ключових відмінностей між цими трьома категоріями: по-перше, домашнє насильство відзначається системністю, тривалістю та наявністю міжособистісної залежності; по-друге, гендерне насильство визначається мотивованістю кривдника через соціальні та культурні чинники, пов'язані із статтю або гендерною роллю; по-третє, звичайні злочини проти особи мають випадковий або ситуативний характер і не передбачають постійного психологічного контролю.

Розуміння цих відмінностей має критичне значення для розробки ефективних превентивних, соціально-правових та психологічних стратегій протидії насильству. Воно також сприяє підвищенню рівня правової обізнаності населення,

удосконаленню навчальних програм для спеціалістів у сфері соціальної роботи, психології та юриспруденції, а також формуванню системи комплексної підтримки жертв насильства у сучасному суспільстві.

Список використаних джерел

1. Аніщук В.В. Проблема притягнення до кримінальної відповідальності за домашнє насильство в Україні. Аналітично-порівняльне правознавство. 2023. № 5. С. 461–464. DOI: <https://doi.org/10.24144/2788-6018.2023.05.82>
2. Костіна Т., Булах І. Гендерно зумовлене насильство та його види: домашнє насильство. Вісник Львівського університету. Серія психологічні науки 2021. Вип. 11. С. 80–86. DOI: <https://doi.org/10.30970/PS.2021.11.11>
3. Кісілюк Е.М., Смаглюк О.В. Кримінальна відповідальність за гендерно зумовлене насильство в Україні. Вісник Пенітенціарної асоціації України. 2018. № 1. С. 96-104.
4. Політова А. С. Гендерно зумовлене насильство в умовах збройного конфлікту: окремі питання проблеми. Ретроспектива військової агресії рф в Україні: злочини проти миру, безпеки людства та міжнародного правопорядку в сучасному вимірі : матеріали міжнародного науково-практичного круглого столу 22-23 червня 2023 року. Київ, 2023. С. 162–167.
5. Садонцева Л.К. Кримінальна відповідальність за домашнє насильство в Україні та зарубіжному праві: порівняльний аналіз. Young Scientist. 2019. № 4 (68). С. 149–153. DOI: <https://doi.org/10.32839/2304-5809/2019-4-68-35>

*Грицюк Ніка Русланівна, здобувачка вищої освіти 208_СПД н.г. навчально-наукового інституту права та психології НАВС
Науковий керівник: Полішко Н.Л., професор кафедри цивільно-правових дисциплін навчально-наукового інституту права та психології НАВС, кандидат юридичних наук, доцент*

ЦИВІЛЬНО-ПРАВОВІ ТА СІМЕЙНО-ПРАВОВІ МЕХАНІЗМИ ЗАХИСТУ ПОСТРАЖДАЛИХ ВІД ГЕНДЕРНО ЗУМОВЛЕНОГО НАСИЛЬСТВА

Тема цивільно-правових та сімейно-правових механізмів захисту постраждалих від гендерно зумовленого насильства є надзвичайно актуальною, оскільки в Україні щорічно фіксуються численні випадки насильства, а постраждалі потребують ефективного правового захисту. Вивчення та впровадження цих механізмів дозволяє забезпечити безпеку, відновлення прав та підтримку уразливих груп населення відповідно до національного та міжнародного законодавства. Правова обізнаність громадян і фахівців підвищує ефективність застосування законодавчих норм та зменшує ризик повторного насильства. Крім того, дослідження цієї теми сприяє вдосконаленню політики держави щодо запобігання та протидії гендерно зумовленому насильству.